

однолітками та дорослими, сукупність уявлень дитини про себе, її самооцінка, що визначають вибір способу поведінки і взаємодію з соціумом, орієнтація на соціум і прояв інтересу до нього (сім'я, однолітки, дорослі, люди у дошкільному закладі, у школі, у країні) і культури є важливою системотвірною умовою і показником сформованості соціальної компетентності особистості на етапі дошкільного дитинства. Така робота забезпечила суттєвий вплив не лише на розвиток пізнавальної сфери дитини, але, насамперед, на розвиток активності, ініціативності, самостійності у пізнанні соціального світу та навичок взаємодії з різними людьми, а також на формування таких соціальних якостей, як творчість, толерантність, бажання пізнавати себе та світ людей, які її оточують.

Отже, розв'язання означеної проблеми соціалізації особистості у дошкільному дитинстві гіпотетично можливе за умови поєднання особистісно зорієнтованого виховання та педагогічно виваженого процесу соціалізації особистості, вважаючи пріоритетною проблему єдності соціалізації та виховання у функціонуванні освітнього простору дошкільної установи. Соціалізація дитини-дошкільника є визначальним феноменом її соціального становлення, який органічно вбудований у педагогічний процес дошкільного закладу освіти і в узагальненому вигляді є системою соціально-педагогічного супроводу, який дозволяє дитині ставати суб'єктом соціалізації та активно проявляти свою суб'єктність. Накопичений нами теоретичний і практичний матеріал ще вимагає свого подальшого удосконалення, що і окреслює перспективу нашого подальшого дослідження.

Література

1. Голованова Н.Ф. Социализация и воспитание ребенка. – СПб.: Речь, 2004.
2. Козлова С.А., Куликова Т.А. Дошкольная педагогика. – М.: Академия, 2000. – 415 с.
3. Кононко О.Л. Плекаймо у дітей життєдайне самоствавлення // Дошкільне виховання. – 2002. – №2. – С.3 – 7.
4. Лавриненко Н.М. Педагогіка соціалізації: Європейські абрисы. – К.: Віра Інсайт, 2000. – 444 с.
5. Смирнова Е., Холмогорова В. Игры, направленные на формирование доброжелательного отношения к сверстникам // Дошкольное воспитание. – 2003. – №8. – С.73 – 76.
6. Соціальна педагогіка: Підручник / За ред. професора А.Й. Капської. – К.: Центр навч. літератури, 2006. – 468 с.

УДК 373.5.035

О.В. Плахотнік

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Анотація. У статті проаналізовані проблеми підготовки соціальних працівників, пов'язані із специфікою соціальної роботи, що передбачає організацію комплексної соціальної, медичної, педагогічної, психологічної та правової допомоги людям.

Ключові слова: соціальні працівники, професійна підготовка.

Аннотация. В статье проанализированы проблемы подготовки социальных работников, связанные со спецификой социальной работы, предусматривающей

організацію комплексної соціальної, медичної, педагогічної, психологічної і правової допомоги людям.

Ключевые слова: *социальные работники, профессиональная подготовка.*

Annotation. *The article deals with social-pedagogical problems of social workers' training, connected with the peculiarities of social work, which includes the complex of social, medical, pedagogical, psychological and lawful aids.*

Key words: *social workers, professional training.*

З кінця 80 – тих років в Україні, як і у всьому колишньому Радянському Союзі, відбуваються значні політичні, економічні і соціальні зміни. Приходять у занепад попередні системи соціального забезпечення, освіти, охорони здоров'я і культури, трансформуються усі попередні форми життєвладування, розпадається притаманна тодішньому суспільству система цінностей. Змістом подібних процесів у морально-психологічному стані стає атмосфера нетерпимості і конфронтації, неповага до закону, зростає злочинність та насилля.

Соціальний розвиток набуває деформованих форм, витісняючи при цьому величезну кількість населення з активного економічного життя, перетворюючи мільйони людей на жебраків, маргіналів. Виникає потреба у негайному вивченні глибинних причин таких негативних явищ, виважених способів і засобів їх вирішення. Механізмом, за допомогою якого повинні в основному здійснюватися зміни у суспільстві, є соціальна політика держави, яка зумовлює реалізацію об'єктивних можливостей економічного, політичного і духовного потенціалу суспільства. Одна із форм соціально-політичного, організаційно-управлінського реагування на ситуацію, що склалася, інструмент здійснення соціальної політики – професійна соціальна робота.

Слід зазначити, що у всьому світі соціальна робота виникає як особлива форма підтримки тих верств та груп населення, які за тих чи інших причин виявилися нездатними до самостійної адаптації в суспільно-економічне життя. У різні історичні періоди вона набуває різних форм, вирішує різні завдання, охоплює різні групи населення, але завжди соціальна робота є невід'ємною складовою суспільного життя. Функції соціальної підтримки та захисту в демократичних суспільствах стихійно розподіляються між державними органами, церквою та різноманітними громадськими організаціями.

Однак розвиток вітчизняної історії другої половини ХХ сторіччя свідчить про те, що склалася зовсім інша ситуація. До середини 90-х соціальна робота у нашій країні перетворилася на окремі форми соціального забезпечення, а потім вона майже зійшла нанівець. До цього додалися наслідки занадто стрімких соціально-економічних перетворень, що відбувалися у нашій державі. Вони призвели до такого різкого розгалуження та розшарування суспільства, що велика кількість людей, соціальних груп і цілих прошарків виявились неспроможними до ефективної адаптації у нових умовах. Проте уявлення про виключну функцію держави у наданні соціальної допомоги та захисту виявились дуже стійкими і вони на сьогодні є переважаючими у суспільній свідомості. Це призвело до формування та поширення серед певних категорій населення цілої низки негативних соціально-психологічних явищ. Серед них такі, як соціальна апатія та пасивність, невиправдані соціальні очікування, надмірні соціальні вимоги, соціальне утримання тощо. Тією чи іншою мірою такі установки притаманні майже всім соціальним групам, але найбільш чітко вони виявились, наприклад, у вигляді „синдрому жертви” серед населення, що постраждало внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Стало очевидним, що розвиток соціальної роботи повинен стати одним з пріоритетних напрямків соціальної політики держави. Але ця політика не може бути спрямованою на відновлення радянської моделі, яка виявилась хибною не лише історично, але й суто функціонально, що добре видно на тому ж постчорнобильському прикладі. Тому ми вважаємо, що державна політика має бути спрямованою не тільки на утворення

державних органів (служб) соціальної підтримки і захисту населення, але й на розвиток всієї галузі у розмаїтті можливих форм і засобів соціальної допомоги.

Вирішення цього кола проблем неможливе без цілеспрямованої підготовки нового покоління соціальних працівників, здатних не лише добре виконувати свої обов'язки, але й стати справжнім суб'єктом розвитку всієї галузі.

У сучасному українському суспільстві можна виділити, принаймні, три найбільш значущі напрями соціальної роботи.

По-перше, це класична допомога тим верствам та групам населення, які неспроможні самостійно забезпечити себе необхідними соціально-економічними ресурсами. До цієї категорії потрапляють і багатодітні сім'ї, і діти-сироти, і інваліди, і самотні пенсіонери тощо.

По-друге, це соціально-психологічна підтримка тих, хто за різних обставин не зміг адаптуватися до соціальних змін чи то опинився в маргінальному стані. До цієї категорії відносяться і безробітні, і діти з відхиленнями в соціальній поведінці, і люди, які страждають на наркоманію та алкоголізм тощо. Всі вони потребують допомоги в напрямку адаптації чи реадптації відповідно до суспільних цінностей та умов життя.

По-третє, це соціальне виховання. Всім відомо, що за останні 10 – 15 років виховання як соціальна інституція майже розвалилася і на сьогодні ця сфера суспільного життя залишилася незабезпеченою. Треба відроджувати систему виховання і в освіті, і в армії, і в лікувально-оздоровчих закладах тощо. Ми вважаємо, що саме соціальні працівники, озброєні відповідними знаннями та навичками сучасних педагогічних технологій, мають взяти на себе суспільно-виховні функції.

Однією з умов забезпечення ефективної професійної підготовки соціальних працівників є введення Міністерством освіти і науки України професії „валеолог” до Державного класифікатора України. Для підготовки кадрів з забезпечення процесу формування здорового способу життя у різних вікових групах здійснюється відповідна спеціалізація з валеології у поєднанні з суміжними спеціальностями (дошкільне виховання, початкове навчання, біологія, фізична культура, психологія, основи медичних знань, соціальна педагогіка, дефектологія).

Одним з найбільш складних етапів фахової підготовки є навчання прогнозуванню можливого соціального розвитку особистості та можливої соціально-педагогічної допомоги їй, оскільки це потребує глибоких знань з педагогіки і психології, здатності до глибокого аналізу; наявності повної інформації про особистість клієнта, соціального і педагогічного досвіду, а також розвиненої інтуїції.

Зазначені напрями утворюють рівень державного замовлення на підготовку та напрями роботи соціальних працівників. Отже, це означає, що підготовка соціальних працівників має бути багатопрофільною. Університетський рівень фахової підготовки має бути спрямований на підготовку фахівців, які будуть спроможні ефективно працювати за кожним з напрямків державного замовлення. Завдання багатопрофільної фахової підготовки утворює першу, найбільш узагальнену групу соціально-педагогічних проблем. Це досить складне завдання, адже сьогодні, в основному, у ВНЗ склалася система монопрофільної підготовки фахівців.

Вирішення цього завдання ускладнюється тією обставиною, що в умовах бурхливого розвитку системи соціальної допомоги та дуже високих темпів потреб у соціальних працівниках на найближчий час, а це приблизно 5 – 10 років, можна прогнозувати суттєву нестачу кваліфікованих соціальних працівників. Це означає, що на випускників національного університету покладаються додаткові вимоги. Вони повинні бути не тільки багатопрофільними фахівцями в галузі соціальної роботи, а також організаторами і керівниками нових соціальних служб, бути спроможними на високому рівні готувати нові кадри соціальних працівників.

Таким чином, друга група соціальних проблем пов'язана із необхідністю багаторівневої підготовки, тобто поєднання в системі підготовки студентів трьох

компонентів: професійно-фахова підготовка; управлінсько-менеджерська підготовка та навчально-педагогічна підготовка.

Фактично випускники Київського національного університету як і інших вищих навчальних закладів, повинні стати тими, хто буде нести на собі відповідальність за розвиток всієї галузі соціальної роботи в Україні. Від їх здатності до вирішення суспільних проблем буде залежати якість реалізації всієї соціальної політики держави та темпи розповсюдження соціальної роботи. Тому мова йде не стільки про формування професійних знань, умінь та навичок, скільки про розвиток особистості студентів, їх здібностей та особистісних якостей.

Слід підкреслити специфіку самої соціальної роботи. На сьогодні лише складаються наукові засади цієї сфери діяльності, і хоча в деяких країнах соціальна робота визнана як науково-прикладна галузь, у нас їй лише ще належить стати такою. Порівнюючи соціальну роботу з іншими сферами людської діяльності, можна встановити суттєву аналогію із становленням інженерії як особливої практичної та прикладної сфери фізики. Соціальну роботу, за цією аналогією, можна було б назвати соціальною інженерією. Ця аналогія дозволяє встановити одну дуже значну характеристику соціальної роботи. Вона має здійснюватися як „переведення” соціальних цінностей, ідеалів, ідей та теорій на „мову” технологій діяльності з людьми. Саме технологічність соціальної роботи складає третю групу соціально-педагогічних проблем при підготовці соціальних працівників. Соціальні технології на сьогодні є, мабуть, найбільш складною та мало відпрацьованою частиною у галузі суспільного знання.

Більше того, самі технології частіше за все реалізуються у сфері практичної діяльності соціологів, соціальних працівників, політологів, психологів, різного роду консультантів, експертів тощо. Їх включення у навчальний процес являє собою велику проблему. Самі технології дуже поверхово викладаються у звичній формі підручників чи навчальних посібників, у звичній формі лекційної чи семінарської роботи. На лекції можна розповісти про технологію, але неможливо її продемонструвати і, тим більше, навчити студента цієї технології. Ми вважаємо, що соціальні, психологічні, педагогічні, управлінські та інші технології становлять основний зміст при підготовці соціальних працівників. Головна проблема полягає в тому, що фахівець у галузі соціальної роботи має не тільки володіти певними, вже сталими та відпрацьованими технологіями, але й вміти розробляти нові технології, відповідні конкретним умовам та контингенту роботи.

Так, у світовій практиці існують досить добре розроблені технології соціальної роботи з дітьми-інвалідами. Але якщо ми візьмемо, наприклад, міста Іванків Київської області, Народиці Житомирської області то там більше як за 20 постчорнобильських років склалася катастрофічна та унікальна ситуація: у цих містах є велика кількість дітей, чия інвалідність пов'язана із захворюваннями внаслідок Чорнобильської аварії. У світі немає досвіду роботи з такими дітьми. Тому соціальним працівникам необхідно самостійно шукати форми і методи допомоги як цим дітям, так і населенню всього міста як спільноті, що переживає „комплекс інвалідизації”.

З метою збереження здоров'я дітей, котрі проживають у забруднених районах, відкриваються і вже функціонують оздоровчі реабілітаційні центри, куди діти приїжджають раз, а то й два рази на рік, і знаходяться там по 25 – 30 діб. При позитивному впливі на стан здоров'я виникає низка соціальних та психологічних проблем: діти починають відчувати себе хронічно хворими, переживають стан самотності та соціальної відчуженості, вони випадають із буденного соціального оточення та спілкування і, наприкінці кінців, стають дезадаптованими у соціальному плані. Але ж відпрацьованих технологій соціальної реадaptaції дітей в оздоровчих закладах на сьогодні просто не існує. Окрім того, треба врахувати, що діти за цих умов катастрофічно відстають від шкільної програми. Але ж інтенсивних педагогічних технологій навчання у таких умовах також немає.

Кількість прикладів можна збільшувати майже безкінечно. Слід акцентувати увагу на проблемах безробітних, яка постала перед нашим суспільством вперше за багато десятиліть; про необхідність соціальної реабілітації тих, хто відбув покарання у місцях позбавлення волі тощо.

Слід зазначити, що основним напрямком фахової підготовки соціальних працівників повинне стати навчання технологіям розробки та впровадження новітніх соціальних технологій, пристосованих до конкретних умов діяльності та потреб конкретних людей. Процес реалізації обраної соціально-педагогічної технології здійснюється у ході її апробації та безпосередньої діяльності по впровадженню. Цей етап вирізняється індивідуалізацією виховного процесу. Оскільки передбачає застосування індивідуально підібраних технологій, адекватних потребам і проблемам клієнтів. Найбільш значущими завданнями цього етапу є:

- а) встановлення зворотного зв'язку з об'єктом соціально-педагогічної діяльності (досягнення взаєморозуміння);
- б) включення об'єкта у процес саморозвитку і самовиховання;
- в) набуття досвіду спілкування;
- г) уточнення технології відповідно до конкретної соціально-педагогічної ситуації; д) педагогічна корекція і реабілітація;
- е) моніторинг результативності окремих педагогічних заходів.

Таким чином, соціальний працівник повинен розуміти, що він не просто виконує державне замовлення на допомогу, підтримку тих чи інших людей, а що він своєю роботою має задовольняти реальні соціальні потреби людей, їх потреби в соціальному захисті, в необхідності самореалізації та розвитку, в повазі та чутливості і, нарешті, відчувати потребу в становленні себе як особистості. Тому соціальний працівник має бути не тільки державним службовцем, але й соціологом, психологом, педагогом, менеджером, тобто фахівцем, який зможе допомогти людині у розв'язанні її життєвих проблем та подоланні кризових станів. Це складає особливу четверту групу соціально-педагогічних проблем.

Отже, процес професійної підготовки соціальних працівників повинен базуватися на таких основних принципах:

- а) принцип багатопрофільності фахової підготовки студентів, який відображає необхідність одночасного оволодіння знаннями та вміннями, які потрібні для роботи в різних сферах і напрямках соціальної роботи; вміння в разі необхідності займати позицію психолога, педагога, наставника, дослідника тощо;
- б) принцип багаторівневої підготовки студентів, який відображає необхідність проходження всіх рівнів соціальної роботи за час навчання: від волонтерського до менеджерсько-управлінського;
- в) принцип технологічності навчання, який акцентує увагу на тому, що соціальні технології повинні стати основним предметом засвоєння, а здатність до самостійної розробки новітніх соціальних технологій повинна стати основним результатом навчання;
- г) принцип особистісного зростання стверджує той факт, що тільки особистість, яка спроможна до самореалізації та саморозвитку, здатна професійно допомагати іншим людям у подоланні їх проблем та кризових станів.